

STRESZCZENIE

Niniejszy tekst stanowi streszczenie przygotowywanej publikacji pod tytułem „Zgoda buduje, niezgoda rujnuje. Wpływ Kremla w krajach Grupy Wyszehradzkiej” (United We Stand, Divided We Fall: The Kremlin’s Leverage in the Visegrad Countries). Ta szczegółowa publikacja została stworzona przez konsorcjum czołowych ekspertów z think tanków w Polsce, Republice Czeskiej, na Słowacji i na Węgrzech. Publikacja jest jednym z efektów długofalowej inicjatywy instytutu Prague Security Studies Institute, która ma na celu ukazanie narzędzi wyrotowych metod Kremla mających zwiększać jego wpływy w Europie Środkowej i Wschodniej.

Koordinacja:

Prague Security Studies Institute

Partnerzy projektu:

Prague Security Studies Institute (Republika Czeska)

Research Centre of the Slovak Foreign Policy Association (Słowacja)

Centre for Euro-Atlantic Cooperation and Democracy (Węgry)

Centre for International Relations (Polska)

Wsparcie:

National Endowment for Democracy

PARTNERZY PROJETU:

SFPA
Slovak Foreign Policy Association

CENTRE
FOR INTERNATIONAL
RELATIONS

WSPARCIE:

**National Endowment
for Democracy**
Supporting freedom around the world

REPUBLIKA CZESKA

Ze względu na słowiańskie korzenie czeskiego społeczeństwa i cztery dekady rządów Sowietów, część społeczeństwa nadal ma pozytywny stosunek do Rosji. Jednak choć u niektórych osób podejście promoskiewskie jest efektem przyzwyczajenia, większość jest pod wpływem celowej rosyjskiej strategii wspieranej przez jednostki związane silnie z Kremlu biznesowo lub prywatnie.

ROLA AMBASADY ROSJI

- W roku 2017 akredytację dyplomatyczną w Republice Czeskiej uzyskało 55 rosyjskich dyplomatów (92 wliczając ich żony i mężów). Misja dyplomatyczna Rosji jest nieproporcjonalnie większa niż misje dyplomatyczne zachodnich sojuszników. W wyniku jawnych i niejawnych działań ambasada odgrywa ważną rolę w umacnianiu wpływu Kremla.
- Republika Czeska jest uważana za regionalny węzeł rosyjskich służb bezpieczeństwa. Czescy eksperci do spraw bezpieczeństwa szacują, że pracownicy wywiadu stanowią ok. 1/3 załogi ambasady (nie wliczając do niej osób bez statusu dyplomatycznego).

KULTURA

- Liczne czeskie organizacje pożytku publicznego i organizacje kulturalne zajmują stanowisko przychylnie wobec Rosji i rozpowszechniają, celowo lub nie, dezinformację przygotowaną lub zainspirowaną przez Kreml. Jednakże w większości przypadków nie dowiedziono bezpośredniego zaangażowania Kremla w działanie tych organizacji ani otrzymywania przez nie wsparcia finansowego.
- Liczne prorosyjskie organizacje pożytku publicznego, takie jak Instytut Słowistycznych Studiów Strategicznych (ISSS), biorą udział w kongresach pansłowistycznych, które są przestrzenią dla wzajemnej wymiany informacji i współpracy oraz dalszej integracji w ramach nieformalnego prokremlowskiego „klubu” organizacji NGO.

POLITYKA I EKSTREMIZM

- Wpływy Kremla na politykę widoczne są w całym spektrum politycznego. Spośród czeskich partii politycznych najbardziej wytrwałym stronnikiem Rosji jest Partia Komunistyczna Czech i Moraw.

- Od roku 2014 wielu posłów było w Donbasie i/lub na Krymie na tzw. „misjach obserwacyjnych”, łamiąc ukraińskie prawo i powodując problemy dyplomatyczne.
- Do czołowych obrońców interesów Kremla należą były prezydent Václav Klaus i obecny prezydent Miloš Zeman. Obaj są znani z intensywnych stosunków z rosyjskimi biznesmenami, wielokrotnie brali też udział w corocznym Rhodes Forum, „Dialogu cywilizacji” organizowanym przez rosyjskiego oligarchę Vladimira Jakunina.
- Prezydent Zeman wiele razy nawoływał do zniesienia sankcji ekonomicznych wobec Rosji, promował relacje przyjacielskie i bliższą współpracę ekonomiczną. Do jego najbliższych sojuszników należą osoby takie jak Martin Nejedlý i Zdeněk Zbytek – przedsiębiorcy w rozległymi powiązaniami z rosyjskimi biznesmenami i dyplomatami, którzy nieustannie lobbują na rzecz interesów biznesowych Rosji w Republice Czeskiej.
- Ślady wsparcia widoczne są również wśród ekstremistów i w grupach paramilitarnych, jednak tylko nieliczne z nich wychodzą poza wsparcie ideologiczne. Jedynym wyjątkiem jest ekstremistyczny ruch polityczny Řád národa (Order narodu) z siedzibą znajdującą się w willi należącej do Ambasady Rosji.

MEDIA I SFERA INFORMACJI

- Istnieje około 40-50 stron internetowych szerzących prorosyjską dezinformację, większość z nich działa od roku 2014. Tylko czeski Sputnik należy do Kremla, natomiast wszystkie pozostałe serwisy deklarują brak jakichkolwiek z nim powiązań.
- Portal Parlamentní listy jest zdecydowanie najsukuteczniejszą platformą szerzącą dezinformację, przyciąga uwagę czytelników artykułami naładowanymi emocjami i chwytliwymi nagłówkami. Dominują w nim artykuły prorosyjskie i antyzachodnie. Portal ma bliskie powiązania z prezydentem Milošem Zemanem.

GOSPODARKA I FINANSE

- Pomimo stosunkowo małej (jednak nie będącej bez znaczenia) współpracy handlowej pomiędzy obiema stronami i BIZ operacje biznesowe Kremla prawdopodobnie są maskowane przez rozbudowaną sieć zagranicznych rachunków pomocniczych. Dlatego oficjalne dane nie odzwierciedlają pełnego zakresu rosyjskich wpływów ekonomicznych w kraju.
- Rosja dostarcza do Republiki Czeskiej 2/3 rocznego zapotrzebowania na gaz i benzynę. Przekłada się to na potężny wpływ polityczny i stanowi kartę przetargową Rosji. Na przykład wpływy rosyjskiego państwowego giganta gazowego – Gazpromu – są w Czechach bardzo wyraźne. Koncern znany jest ze starań o przejęcie kontroli nad tranzytem, magazynowaniem i handlem gazem ziemnym w Europie Środkowej.
- Rosja ma stały interes, by utrzymywać przewagę w zakresie czeskiego sektora energii nuklearnej. TVEL, spółka córka państwowej spółki Rosatom, jest wyłącznym dostawcą paliwa jądrowego (przynajmniej do roku 2020) do elektrowni jądrowych Temelín oraz Dukovany. Zgodnie z Polityką Energetyczną Republiki Czeskiej planowany jest nowy przetarg w sprawie elektrowni jądrowej Dukovany. Poważnym uczestnikiem przetargu będzie prawdopodobnie rosyjska korporacja państwowa Rosatom.

WĘGRY

W porównaniu z pozostałymi krajami Grupy Wyszehradzkiej, istota wywrotowego przekazu, cele działaczy i ich obecność w polityce i kulturze, jest inna na Węgrzech, ponieważ nie są one krajem słowiańskim, a w polityce nie istnieje w tradycja lewicowo-komunistyczna.

ROLA AMBASADY ROSJI

- Rosja ma największą na Węgrzech misję dyplomatyczną składającą się z 48 dyplomatów (w roku 2017, razem z żonami i mężami 72). Ambasada utrzymuje aktywne stosunki ze stowarzyszeniami przyjaźni węgiersko-rosyjskiej i węgierskimi uniwersytetami. Wystawy, wydarzenia kulturalne i rocznice są organizowane zgodnie z narracją Kremla.
- Oprócz działalności prokremlowskich dziennikarzy w prasie drukowanej, istnieją udokumentowane powiązania pracowników Ambasady Rosji i skrajnie prawicowych partii i działaczy (np. Węgierski Ruch Narodowy).

KULTURA I NAUKA

- Kilka organizacji promuje wymianę kulturową z Rosją. W ostatnich latach fundacja Russkij mir jest bardziej aktywna, otworzyła nowe centra w miastach Pecs i Debrecen, co z kolei poskutkowało zacieśnieniem relacji pomiędzy Rosją a Węgrami południowymi i wschodnimi.
- Prorosyjskie organizacje oddolne w tej chwili właściwie nie istnieją na Węgrzech, częściowo dlatego, że węgierskie społeczeństwo obywatelskie jest z natury słabe.

- Rząd od 2010 roku wspiera organizacje prorosyjskie. Można odnieść wrażenie, że wsparcie to przeniosło się na poziom państwowy. Pośród organizacji NGO istnieją jednostki, które otrzymują fundusze państwowe, jednocześnie dzieląc rosyjskie zamiary.

POLITYKA I EKSTREMIZM

- Prorosyjska narracja na Węgrzech nie jest już rozpowszechniana przez partie skrajne, ale przez rządowe partie mainstreamowe. W ciągu ostatnich siedmiu lat Fidesz forsował nową retorykę i przyjął bardziej prorosyjskie stanowisko, zwłaszcza jeżeli chodzi o węgiersko-rosyjskie stosunki ekonomiczne.
- Najbardziej znaną skrajnie prawicową partią z nastrojami prorosyjskimi jest Jobbik – obecnie druga co do wielkości partia na Węgrzech. Jobbik utrzymuje z Rosją żywe kontakty, a wcześniej otrzymywał z Moskwy również wsparcie finansowe. Zasadniczą rolę w tej relacji pełnił Béla Kovács. Udowodniono, że Kovács był działaczem rosyjskiego wywiadu. Jednakże dystans pomiędzy Rosją a Jobbikiem zwiększa się w ostatnich miesiącach, ponieważ Fidesz staje się coraz bardziej znaczącym partnerem dla władz Rosji.

MEDIA I SFERA INFORMACJI

- Węgry cechuje pewien fenomen – prorosyjska dezinformacja często gości w głównym nurcie mediów, zwłaszcza w kanałach państwowych lub będących pod wpływem państwa. Np. agencja medialna MTI określiła organizację separatystów na wschodniej Ukrainie jako pełnoprawne państwo i oskarżyła Stany Zjednoczone za śmierć cywilów w Syrii.
- Na Węgrzech działa też ok. 80-100 stron internetowych, które rozpowszechniają narrację Kremla. Zasięg większości z nich jest jednak ograniczony. Uważa się, że tylko od sześciu do dziesięciu z nich ma wyraźny wpływ na dyskurs obecny w mediach. Jeżeli chodzi o treść, bardzo mały segment jest dostosowany do węgierskich odbiorców.
- Kanały prezentujące „wiadomości alternatywne” cieszą się znacznie większą popularnością niż kanały nadawane z Rosji lub inne otwarcie prorosyjskie media.

GOSPODARKA I FINANSE

- Obustronne stosunki gospodarcze są ograniczone. Handel zagraniczny osiągnął maksimum, czyli 6,44% w roku 2008, a od roku 2014 ciągle spada.
- Interes gospodarczy Rosji na Węgrzech jest ograniczony, z jednym znaczącym wyjątkiem. Chodzi o projekt elektrowni jądrowej Paks 2. Wysokość inwestycji wynosi ok. 10% PKB Węgier, przy czym 80% kosztów pokrywa rosyjski Vnesheconombank. Przewiduje się, że Paks 2 zwiększy zależność Węgier od rosyjskiej technologii nuklearnej i wsparcia finansowego, bo może przełożyć się na wpływ polityczny.

POLSKA

Jeżeli chodzi o wpływ Rosji i wrażliwość na miękkie narzędzia wpływu Kremla, Polska jest przypadkiem wyjątkowym wśród krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Pomimo przeszłości kraju satelickiego w czasach socjalizmu, tak samo jak pozostałe kraje V4, Polska ma wyjątkowo negatywne i traumatyczne doświadczenia związane z Rosją, które jednoczą polską klasę polityczną i ograniczają powstawanie zależności od Rosji.

ROLA AMBASADY ROSJI

- Misja dyplomatyczna Federacji Rosyjskiej w Polsce liczy 65 dyplomatów (118 łącznie z małżonkami w roku 2017). Należy do największych misji dyplomatycznych działających w Polsce. Dla porównania, w kraju działa 40 akredytowanych dyplomatów niemieckich i 27 akredytowanych dyplomatów amerykańskich.

POLITYKA

- Polska scena polityczna jest zdominowana przez byłą opozycję antykomunistyczną. Brakuje wyraźnej postaci, która agitowałaby na skalę państwową za bardziej intensywnymi stosunkami z obecnymi władzami Rosji.
- Wpływy Rosji przejawiają się najwyraźniej w radykalnych ruchach i stowarzyszeniach. Oprócz nastrojów antyestablishmentowych, panują też nastroje antyamerykańskie (czy antyzachodnie) i antyukraińskie związane z wspomnieniami masakry na Wołyniu. Podkreślając podejście nacjonalistyczne, skrajne ugrupowania polityczne mogą pośrednio wspierać cel Kremla, jakim jest wprowadzenie głębszych podziałów w polskim społeczeństwie.
- Pośród organizacji otwarcie prorosyjskich, centralną rolę pełni Zmiana pod przywództwem Mateusza Piskorskiego, który w roku 2016 został aresztowany i oskarżony o szpiegostwo. Jest powiązany z międzynarodową siatką aktywistów antyzachodnich i prorosyjskich, brał udział w działaniach propagandowych mających na celu legitymizację polityki Kremla, włącznie z misjami monitorowania wyborów na okupowanym Krymie.
- Większe organizacje, takie jak Kukiz'15 czy Kresy, nie mogą być określone jako stabilnie prorosyjskie, jednakże wiele z ich poglądów, zwłaszcza tych skierowanych przeciwko Ukrainie, jest zgodne z interesami i narracją Kremla.

KULTURA, NAUKA I THINK TANKI

- Rosyjskie instytucje wspierane przez państwo, takie jak Russkij Mir lub Rosyjskie Centrum Nauki i Kultury będące częścią Rossotrudnicztwa (rosyjska agencja rządowa promująca pozytywny wizerunek Rosji za granicą), promują kulturę rosyjską i organizują wyjazdy do Rosji dla polskich nauczycieli i wykładowców. Ich obecność i wpływ w Polsce są jednakże ograniczone w wyniku zdecydowanie prozachodniej orientacji polskich elit, pamięci historycznej w społeczeństwie, braku licznej mniejszości rosyjskiej i autokefalicznego kościoła prawosławnego w Polsce.
- W think tankach nie ma znaczących podmiotów ze związkami z Rosją, z wyjątkiem Europejskiego Centrum Analiz Geopolitycznych, które jest mocno powiązane z otwarcie prorosyjską partią Zmiana. Uważa się, że ECAG był jedną z kluczowych organizacji odpowiedzialnych za rekrutację członków misji obserwacji wyborów we wspieranych przez Rosję republikach separatystycznych na wschodzie Ukrainy.
- W środowisku akademickim w ostatnich latach miały miejsce nagłośnione przypadki, kiedy pracownicy nauki publicznie wyrażali aprobatę wobec działań władz Rosji podczas kryzysu na Ukrainie lub wobec obrony „prawdziwych chrześcijańskich wartości”.

MEDIA I SFERA INFORMACJI

- Rola rosyjskich mediów w Polsce jest stosunkowo niewielka, istnieją jednak starania o zwiększenie ich wpływów.
- Wiele źródeł internetowych prezentuje poglądy antyzachodnie i antyukraińskie (rzadziej otwarcie prorosyjskie). Często źródła te są słabe instytucjonalnie, ale liczba ich odbiorców zwiększa się. Środowiska prokremlowskie często starają się podżegać istniejące już napięcia pomiędzy Polską i krajami ościennymi, zwłaszcza Ukrainą i Litwą.

GOSPODARKA I FINANSE

- Stosunki handlowe z Rosją ucierpiały przez kryzys gospodarczy w Rosji, sankcje oraz spadek cen ropy. W roku 2016 Rosja była ósmym co do wielkości importerem z Polski i trzecim największym eksporterem do Polski. W roku 2015 BIZ z Rosji stanowiły tylko 0,2% łącznego obrotu BIZ w Polsce.
- Polska klasa polityczna od lat z ostrożnością podchodzi do uzależniania się gospodarczo od Rosji. Próby przejścia przez Rosjan spółki naftowej Lotos Group i spółki chemicznej Azoty nie zostały zrealizowane. Mimo to w gospodarce polsko-rosyjskiej istnieją dwa słabe obszary. Z jednej strony Polska jest uzależniona od rosyjskich dostaw energii, głównie gazu ziemnego. Drugim sektorem gospodarki, w którym Rosja odgrywa znaczącą rolę, jest rolnictwo.

SŁOWACJA

Idee pansławistyczne i bliskość kulturowa narodu słowackiego i rosyjskiego były podkreślane w XIX wieku i wykorzystywane do wzmacniania pozycji Słowacji w walce o suwerenność państwową. Dziedzictwo tych czasów częściowo tłumaczy pozytywny stosunek do Rosji wśród części społeczeństwa słowackiego. Rosja starała się wykorzystać ten stosunek w „działaniach wpływu”.

ROLA AMBASADY ROSJI

- Na Słowacji w roku 2017 znajduje się 23 akredytowanych dyplomatów rosyjskich (32 włącznie z małżonkami). W porównaniu z innymi krajami Grupy Wyszehradzkiej liczba może wydawać się niska, jednak wynika to z różnicy w wielkości kraju. Dla porównania – w kraju znajduje się 26 dyplomatów amerykańskich i tylko 14 niemieckich.
- Ambasada Rosji na Słowacji stanowi główny punkt kontaktu dla działań prokremlowskich. Organizuje różne wydarzenia kulturalne i uroczystości upamiętniające oraz celowo udostępnia materiały przygotowane przez konspiracyjne media.

KULTURA

- Wiele organizacji pożytku publicznego i stowarzyszeń promuje kulturę rosyjską i idee współpracy słowacko-rosyjskiej. By wywrzeć wpływ na społeczeństwo słowackie, często wykorzystują one retorykę panslawistyczną i antyeuropejską/antynatowską. Służą jako platformy szerzenia teorii spiskowych i demagogii prorosyjskiej.
- Jednym z przykładów jest Towarzystwo Słowacko-Rosyjskie, kierowane przez propagatora Kremlu i byłego premiera, Jana Čarnogurskiego. Čarnogurský i jego strona internetowa często szerzą dezinformację i narrację prokremlowską opartą na sfabrykowanych informacjach.

POLITYKA

- Ambiwalentny stosunek kluczowych słowackich polityków do Rosji i niekonsekwentna strategia polityczna należą do charakterystycznych cech słowackiej polityki zagranicznej wobec Rosji w ostatnich latach. Premier Robert Fico, który na poziomie oficjalnym wspiera sankcje, przy wielu okazjach wyrażał swoje wsparcie dla umacniania więzi słowacko-rosyjskich i pozytywny odbiór polityki Putina.
- Partia ludowa Mariana Kotleby Nasza Słowacja, która popiera ideologię ekstremistyczną, prezentuje się jako antyunijna i antykremlowska, utrzymuje stosunki z organizacjami paramilitarnymi.
- Upublicznione maile pochodzącego z Białorusi pisarza i ideologa prorosyjskiego Aleksandra Usowskiego sugerują związki Kotleby z oligarchami rosyjskimi i wsparcie finansowe z Rosji dla jego partii.

GRUPY PARAMILITARNE

- Słowacja doświadcza fenomenu coraz większego wpływu paramilitarnych grup prorosyjskich. Niektóre z nich są bezpośrednio lub pośrednio związane z rosyjskim wsparciem ideologicznym i ekonomicznym. Jedną z nich – Slovak Conscripts – współpracowała z rosyjską ultrakonserwatywną organizacją nacjonalistyczną Rada Narodowa (Narodnyj sobor).

- Liczni członkowie słowackich grup paramilitarnych brali udział w zamieszkach w Donbasie po stronie bojówkarzy rosyjskich. Zwróciło to uwagę społeczeństwa na radykalizację tych sił.

MEDIA I SFERA INFORMACJI

- Podobnie jak w Republice Czeskiej, prorosyjska dezinformacja na Słowacji przeżywa od roku 2014 rozkwit. Słowacki serwis konspiratori.sk donosi, że istnieje ok. 108 czeskich i słowackich serwisów rozpowszechniających nieprawdziwe treści. Pomimo orientacji prorosyjskiej, żaden z nich nie deklaruje wierności wobec Kremla. Istnieją tylko nieformalne więzi, takie jak np. stosunki Rostása i Ambasady Rosji czy jego wizyty w Moskwie.
- Macki Kremla sięgają poza sieć Internet. W roku 2016 Slovak State Media Agency TASR z Jaroslavem Reznikiem na czele (od niedawno dyrektorem telewizji publicznej i radia) podpisała kontrakt ze Sputnikiem, który należy do Kremla. Kontrakt został szybko rozwiązany z powodu nacisków mediów i społeczeństwa, które sprzeciwiały się współpracy.

GOSPODARKA I FINANSE

- Import i eksport pomiędzy Słowacją a Rosją są na niskim poziomie. Import z Rosji stanowił w pierwszej połowie roku 2015 tylko 6% objętości handlu zagranicznego, a eksport – 2,3%. Doniesienia o możliwym negatywnym wpływie na sankcji przeciwko Rosji na gospodarkę Słowacji nie mają zatem uzasadnienia.
- Ślady stosowania ekonomicznych i finansowych narzędzi wpływu przez Rosję można by odkryć, śledząc stosunki pomiędzy członkami słowackiej partii rządowej SMER-SD (Kierunek – Socjalna Demokracja) a wpływowymi osobami biznesu powiązanymi z Rosją.